

TÜRKİYE'DE ALKOL KULLANIM BOZUKLUĞU ÜZERİNE YAPILAN TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Hatice OKSAL¹, Ömer BÜBER², Hande Tuğçe DEMİRCİ³

¹ Doktor, Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk İzlem Merkezi, Sakarya, Türkiye • ORCID: 0000-0003-1685-4468

² Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sakarya, Türkiye • ORCID: 0000-0001-9295-3789

³ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Sakarya, Türkiye • ORCID: 0000-0003-2078-8985

Yazışma Adresi/Correspondence: Hatice OKSAL

Doktor, Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk İzlem Merkezi, Sakarya, Türkiye

e-posta: haticeoksal@gmail.com

DOI: 10.32739/car.2024.8.2.230

Türkiye'de Alkol Kullanım Bozukluğu Üzerine Yapılan Tezlerin Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis of Theses Conducted about Alcohol Use Disorder in Turkey

ÖZET

Amaç: Alkol kullanım bozukluğu, bireyin yaşam kalitesini, fiziksel, psikolojik ve sosyal durumunu olumsuz etkileyen yaygın bir halk sağlığı sorunudur. Bu çalışmada, 2008-2024 yılları arasında Türkiye'de alkol kullanım bozukluğuna yönelik lisansüstü çalışmaların bibliyometrik analizinin yapılması amaçlandı. **Yöntem:** Bu çalışma bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak yürütülen tanımlayıcı bir tarama çalışmasıdır. Ulusal Tez Merkezi veri tabanında "alkol kullanım bozukluğu", "alkol bağımlılığı", "alkolizm" ve "alkol kötüye kullanım" anahtar kelimeleri ile ayrı ayrı tarama yapıldı. Tezlerin açık erişimli olması, insan örneklemini içermesi dahil edilme kriteri olarak belirlendi. Bu kriterler baz alınarak yapılan analizde 200 tez araştırmanın örneklemini oluşturdu. **Bulgular:** Çalışmada, alkol kullanım bozukluğu üzerine yazılan tezlerin çoğunlukla yüksek lisans düzeyinde, nicel ve kesitsel tipte olduğu tespit edildi. En fazla tezin Ege Üniversitesi'nde yayımlandığı, konuya en çok çalışan bölümlerin ise psikiyatri, psikoloji ve hemşirelik olduğu belirlendi. Tezlerde en sık kullanılan ölçeğin, Michigan Alkol Tarama Ölçeği olduğu görüldü. **Sonuç:** Elde edilen veriler, literatürde bulunan araştırmalarla büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Tezlerde boylamsal ve nitel yöntemlerin birlikte kullanılması, alkol kullanım bozukluğu hakkında daha detaylı bilgi edinilmesini sağlayabilir. Gelecekteki araştırmalarda farklı disiplinlerin bir arada çalışması sorunlara yenilikçi çözümler sunma açısından yararlı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Alkol bağımlılığı, Alkol kullanım bozukluğu, Bibliyometrik analiz

ABSTRACT

Objective: Alcohol use disorder is a common public health issue that negatively affects an individual's quality of life, as well as their physical, psychological, and social well-being. The aim of the study was to conduct a bibliometric analysis of postgraduate studies on alcohol use disorder in Turkey between the years 2008-2024. **Method:** This study is a descriptive scanning research conducted using bibliometric analysis methods. Searches were conducted separately in the National Thesis Center database using the keywords "alcohol use disorder," "alcohol dependence," "alcoholism," and "alcohol abuse." The inclusion criteria were determined as the theses being open access and including human samples. Based on these criteria, a total of 200 theses constituted the sample for the analysis. **Findings:** In the study, it was determined that the theses on alcohol use disorder were mostly master's level, quantitative and cross-sectional. It was determined that the highest number of theses were published in Ege University, and the departments that studied the subject the most were psychiatry, psychology and nursing. The most frequently used scale in the theses was found to be the Michigan Alcohol Screening Scale. **Conclusion:** The data obtained are largely in line with the studies in the literature. Using longitudinal and qualitative methods together in theses can provide more detailed information about alcohol use disorder. In future research, it may be useful for different disciplines to work together in order to provide innovative solutions to problems.

Keywords: Alcohol Dependence, Alcohol Use Disorder, Bibliometric analysis

GİRİŞ

Alkol kullanım bozukluğu (AKB); bireyin öz denetim sağlamakta zorlandığı, alkol tüketiminin belirli aralıklarla ve artan miktarda olduğu bir ruhsal bozukluktur (1). Kişilerin, alkol alımını sınırlandığında veya alımı önlendiğinde nöropsikolojik sorunların yaşandığı kronik ve tekrarlayıcı bir bozukluktur. Psikososyal sorunlarına rağmen kullanım bozukluğu olanlar alkol alımını durduramazlar (2). Alkol kullanım bozuklukları, madde kullanım bozukluğu arasında en sık görülen bağımlılık türlerinden biridir (3,4).

Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınladığı rapora göre (2024), dünya genelinde yaklaşık 400 milyon kişinin (15 yaş ve üzerindeki nüfusun yaklaşık %7'si) alkol kullanım bozukluğu yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu rapora göre, 2019 yılında AKB'nin son 12 aylık yaygınlığı dünyanın farklı bölgelerine göre farklılık göstermektedir. AKB prevalansı, en yüksek Avrupa (%10,7) ve Amerika (%10,2) bölgesinde iken en düşük Doğu Akdeniz Bölgesi'nde (%0,5) olduğu bildirilmiştir (5).

AKB yaygınlığı cinsiyete göre de önemli farklılıklar göstermektedir. 15 yaş ve üzeri 264 milyon erkek (bu yaş grubundaki erkeklerin %9,3'ü) ve 136 milyon kadın (bu yaş grubundaki kadınların %4,8'i) AKB tanısı almıştır (5). Türkiye'de 2022 yılı Sağlık Araştırması verilerine göre alkol kullanan erkeklerin oranı %18,4, kadınların oranı %5,9 ve genel olarak toplam oran %12,1 olarak açıklanmıştır (6).

Uzun vadede sık alkol kullanımı, anksiyete ve sinirlilik gibi kalıcı ruh hali değişikliklerine, uyku bozukluklarına, bağışıklık sisteminin zayıflamasına, cinsel işlev bozukluklarına, hafıza ve konsantrasyon problemlerine, sorumlulukları yerine getirmede zorluklara ve aile içi gerginlik ile çatışmalara yol açabilmektedir (7). Ayrıca, AKB fiziksel zarar ve tehlikeli davranış riskini artırır; okul ve iş performansını olumsuz etkiler ve çocuk bakımında sorunlar oluşturmaktadır. Dahası AKB olan bireylerde alkollü bir şekilde makine kullanma veya araç sürme gibi riskli durumlar sıkça görülmektedir (5). AKB'li bireyler, karşılaştıkları ciddi fiziksel, psikolojik, sosyal veya kişilerarası sorunların farkında olmalarına rağmen alkol tüketimini sürdürebilmektedirler (8). Dünya genelinde, zararlı alkol kullanımı her yıl yaklaşık 3 milyon kişinin ölümüne yol açmaktadır. Bu durum küresel hastalık yükünün %5,1'in oluşturmaktadır (1).

Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında, AKB'nin oldukça ciddi bir halk sağlığı sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de alkol bağımlılığı üzerine yazılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini içermektedir.

Bibliyometri terimi ilk kez Pritchard (1969) tarafından önerilmiştir. Orijinal olarak, "biblio" terimi, bir kitap veya belgeye atıfta bulunan Latince ve Yunanca "biblion" kelimesinin birleşiminden türetilmiştir. "Metrik" kelimesi ise, metre bilimini gösteren ölçüme atıfta bulunmakta-

dır. Metrik terimi de Latince ve Yunanca "metricus" veya "metricos" kelimelerinden türetilmiştir (9). Bibliyometrik analiz, belirli bir alanda yayınlanmış literatürün incelenmesine nicel bir yaklaşım sağlamaktadır. Bilgisayar teknolojisinin yardımıyla, belirli bir araştırma konusunun gelişimini tanımlamak ve analiz etmek amacıyla literatürün sanal analizinin sonuçlarını basit ve net haritalar aracılığıyla gösterir (10). Bibliyometrik analiz, akademik verimliliği değerlendirebilir, araştırmanın sınırlarını ve önemli noktalarını özetleyebilir ve ülke, kurum, yazar, yıl, dergiler, anahtar kelimeler, atıf sayısı vb. hakkında ayrıntılı bilgi elde edebilir (10,11). Ayrıca iyi yapılmış bibliyometrik çalışmalar, bir alanı yeni ve anlamlı şekilde geliştirmek için sağlam temeller oluşturabilir. Dahası akademisyenlerin (1) tek noktadan genel bir bakış elde etmelerini, bilgi eksikliklerini belirlemelerini (2), araştırma için yeni fikirler üretmelerini (3), alana amaçlanan katkılarını (4) konumlandırmalarını sağlar ve güçlendirir (12).

Türkiye'de dijital oyun bağımlılığı (13), ekran bağımlılığı (14), sosyal medya bağımlılığı (15) ve teknoloji bağımlılığı (16) gibi bağımlılık türleri üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış olmasına rağmen, alkol bağımlılığı üzerine bibliyometrik bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırma, literatürdeki bu eksikliği gidermeyi ve alkol bağımlılığı alanına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışmada şu sorulara yanıt aranmaktadır. Türkiye'de alkol bağımlılığı konusunda yayımlanan tezlerin;

1. Yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Yayımlandığı üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
3. Türüne göre dağılımı nasıldır?
4. Araştırma yöntemine dağılımı nasıldır?
5. Örneklem türü ve sayısına göre dağılım nasıldır?
6. Özetlerinde en fazla kullanılan ortak kelimeler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel desende tanımlayıcı bir tarama çalışmasıdır ve bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bibliyometri, belirli bir alanda yayınlanan tezler, makaleler gibi bilimsel çalışmaların içerik ve istatistiksel yöntemlerle incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (17). Bu teknik, ilgili konuyu sistematik bir şekilde ele alarak literatürü derinlemesine inceleme olanağı sunmaktadır (18).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın örnekleme, 2008-2024 yılları arasında Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) arşivine kaydedilen ve alkol bağımlılığı konusunu ele alan lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Çalışmaların açık erişim izni olması, "alkol kullanım bozukluğu", "alkol bağımlılığı", "alkolizm" ve

“alkol kötüye kullanım” anahtar kelimelerini içermesi dahil edilme kriterleri olarak belirlenmiştir. Alkol bağımlılığı ile ilgisi olmayan çalışmalar, derlemeler ve hayvan deneyleri ise dışlama kriteri olarak belirlenmiştir.

Veri tabanı taramaları sonucunda ilgili anahtar kelimelerle 431 çalışma tespit edilmiştir. İlk çalışmanın 1986 yılında yayımlandığı görülmüştür. İlgili anahtar kelimeleri kullanılarak ulaşılan 38 çalışmanın tekrar ettiği fark edilmiş ve bu çalışmalar analiz dışı bırakılmıştır. Ayrıca, çalışma konusunu karşılamayan 159 tez dışlanmıştır. Dahası açık erişime sahip olmayan 34 tez çıkarılmıştır. Sonuç olarak, toplam 200 lisansüstü tez çalışma kapsamına dahil edilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Veri belirleme sürecine ilişkin akış şeması

Verileri Toplama Araçları

Bu çalışmada incelenen tezlere yönelik verileri toplamak amacıyla, araştırmacı tarafından belirlenen araştırma sorularına uygun olarak bir “Tez İnceleme Formu” geliştirilmiştir. Bu form, ilgili literatür taranarak ve benzer metodolojik desenlerde yapılmış çalışmalar incelenerek oluşturulmuştur. Formda, tezin yayım yılı, türü, yayımlandığı üniversite ve enstitü, anabilim dalı, konusu, çalışma grubu, kullanılan ölçüm araçları ve anahtar kelimeler gibi çeşitli bilgiler yer almaktadır. Araştırmacı, her bir tezi Ulusal Tez Veri Tabanından inceleyerek bu form aracılığıyla kodlamıştır.

Verilerin analizi ise Microsoft Excel, JAMOVI ve MAXQDA programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmalara ait bilgiler (yayım yılı, tür, üniversite, araştırma modeli, örneklem sayısı ve anahtar kelimeler gibi) Excel’e aktarılmıştır. İstatistiksel analizler için veriler JAMOVI programına yüklenmiş ve betimleyici istatistikler (sayı ve frekans tabloları) kullanılmıştır. Anahtar kelimeler MAXQDA programında analiz edilerek en sık tekrar eden kelimeler belirlenmiş ve bu sonuçlar kelime bulutu yöntemiyle görselleştirilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Bibliyometrik çalışmaların geçerlilik ve güvenilirliği; veri kaynaklarının kalitesi, doğru anahtar kelimesi seçimi, analiz yöntemlerinin doğruluğu ve sonuçların şeffaf bir şekilde raporlanması gibi çeşitli faktörlere bağlı olduğu bildirilmektedir (19-22). Bu doğrultuda çalışmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmak için bir dizi önlem alınmıştır.

Çalışmanın veri kaynağı olarak Ulusal Tez Merkezi kullanılmıştır. Literatür araştırması yapılarak anahtar kelimeleri oluşturulmuştur. Ek olarak, verilerin doğruluğunu sağlamak için iki bağımsız araştırmacı tarafından yürütülen analizlerin, hata payını azaltarak

güvenilirliği önemli ölçüde artırdığı belirtilmektedir (23). Bu kapsamda dahil edilme ve dışlama kriterlerinin belirlenmiştir ardından iki bağımsız araştırmacı tarafından veri temizleme sürecine geçilmiştir.

Bu çalışmada, bibliyometrik analizlerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla yukarıda belirtilen kriterler doğrultusunda bir yöntem benimsenmiştir.

Sınırlılıklar

Çalışma, Türkiye’deki YÖK veri tabanı üzerindeki alkol bağımlılığı konulu lisansüstü tezler ile sınırlıdır. Türkiye’de alkol bağımlılığı üzerine ilk lisansüstü tez 1986 yılında yayımlanmıştır. Ancak, 2008 yılından önce yayımlanan çalışmaların büyük bir kısmının açık erişimde olmaması, bu çalışmanın örneklem hacmini sınırlandırmıştır.

Etik Hususlar

Bu çalışmada kullanılan veriler, geçmişte yayınlanmış, açık erişime sahip tezlerden retrospektif olarak elde edildiğinden, etik kurul onayı gerekmemektedir.

BULGULAR

Tablo 1, alkol bağımlılığı üzerine yapılan tezlerin çeşitli değişkenler açısından dağılımını göstermektedir. Buna göre, tezlerin %60’ı yüksek lisans, %32,5’i tıpta uzmanlık, %7,5’i ise doktora tezi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bulgular, alkol bağımlılığı üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde yapıldığını ortaya koymaktadır. Tezlerin büyük bir kısmı Türkçe (%96,5) yazılmıştır. Araştırma yöntemleri açısından bakıldığında, tezlerin %94,5’inin nicel yöntemle tasarlandığı, nitel çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, alkol bağımlılığı konusunun genellikle sayısal verilerle ele alındığını göstermektedir.

Tezlerin büyük çoğunluğunun kesitsel (%89,5) desende tasarlandığı, uzun vadeli veri toplama süreçlerini içeren boyutsal çalışmaların ise sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, tezlerin %63,5’i olgu kontrol, %36,5’i ise kohort tipi örneklem ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların çoğunluğu, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkilere odaklanan ve mevcut durumu analiz eden analitik araştırmalar (%92,5) olup, deneysel araştırmaların sayısının oldukça sınırlı olduğu (%7,5) görülmektedir.

Tablo 2’de tez çalışmalarının örneklem büyüklüklerine ilişkin dağılımı özetlenmektedir. Verilere göre, tezlerde kullanılan örneklem büyüklükleri oldukça geniş bir aralığa sahiptir. En düşük örneklem sayısı 7, en yüksek örneklem sayısı ise 13.388 olarak belirlenmiştir. Ortalama örneklem büyüklüğü 237 olarak tespit edilmiştir. Bu durum, bazı çalışmaların oldukça sınırlı bir örneklemle gerçekleştirildiğini, bazı çalışmaların ise daha büyük bir örneklemle yapıldığını göstermektedir.

Tablo 1: Alkol bağımlılığı konusunda tezlerin çeşitli kategorilerde dağılımı

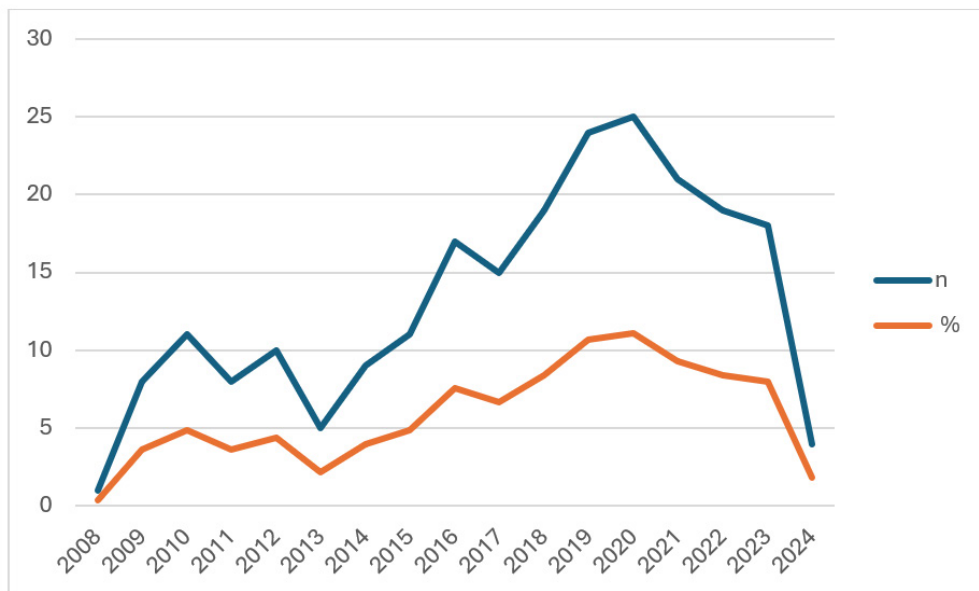
	Sayı	Yüzde
Tezlerin Alanı		
Yüksek Lisans	120	60,0
Tıpta Uzmanlık	65	32,5
Doktora	15	7,5
Tezlerin Yazım Dili		
Türkçe	193	96,5
İngilizce	7	3,5
Tezlerin Yöntemi		
Nicel	189	94,5
Karma	2	1,0
Nitel	9	4,5
Zamana Göre Araştırma Tipleri		
Kesitsel	179	89,5
Boylamsal	21	10,5
Tezlerin Örneklem Tipi		
Kohort ¹	73	36,5
Olgu Kontrol ²	127	63,5
Çalışmaların Amacı		
Analitik	185	92,5
DeneySEL	15	7,5
Toplam	200	100

¹ Yalnızca tek bir grup (alkol bağımlıları, üniversite öğrencileri, personel vb.),

² Alkol bağımlıları ile alkol bağımlısı olmayan grupları ifade etmektedir.

Tablo 2: Örneklem sayılarına ilişkin bulgular

Tez Sayısı	Minimum örneklem sayısı	Maximum örneklem sayısı	Ortalama örneklem sayısı
200	7	13388	237

Grafik 1. Tezlerin yayım yılına ilişkin bulgular

Grafikte 1’de alkol bağımlılığı ile ilgili yapılan tezlerin yıllara göre yoğunluğu gösterilmektedir. 2010 yılından itibaren araştırmaların sayısında belirgin bir artış olduğu gözlemlenmektedir. 2020 yılında bu alandaki tezlerin sayısı zirveye ulaşmış ve sonrasında bir düşüş yaşanmıştır.

2015 civarında da bir artış eğilimi mevcutken, 2020’den sonra bir azalma görülmektedir. Bu eğilim, özellikle 2020 yılında alkol bağımlılığı üzerine yapılan akademik çalışmalarda yoğun bir ilginin olduğunu, ancak sonrasında bu ilginin kademeli olarak azaldığını işaret etmektedir (Grafik 1).

Tablo 3: Tezlerin yayımlandığı üniversitelere ilişkin bulgular

Üniversite	Sayı (n)	Yüzde (%)	Üniversite	Sayı (n)	Yüzde (%)
Ege Üniversitesi	26	13,0	Çanakkale Onsekiz Mart Üni.	2	1,0
Üsküdar Üniversitesi	24	12,0	Kocaeli Üniversitesi	2	1,0
Ankara Üniversitesi	17	8,5	Fırat Üniversitesi	2	1,0
Gazi Üniversitesi	10	5,0	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2	1,0
Hacettepe Üniversitesi	9	4,5	Yakın Doğu Üniversitesi	2	1,0
Trakya Üniversitesi	7	3,5	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2	1,0
Sağlık Bilimleri Üniversitesi	7	3,5	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1	0,5
Maltepe Üniversitesi	6	3,0	Celal Bayar Üniversitesi	1	0,5
Sağlık Bakanlığı	6	3,0	Bahçeşehir Üniversitesi	1	0,5
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	6	3,0	İnönü Üniversitesi	1	0,5
Marmara Üniversitesi	5	2,5	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1	0,5
Haliç Üniversitesi	5	2,5	İstanbul Bilgi Üniversitesi	1	0,5
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	5	2,5	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	1	0,5
İstanbul Üniversitesi	4	2,0	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1	0,5
İstanbul Arel Üniversitesi	4	2,0	İstanbul Medipol Üniversitesi	1	0,5
İstanbul Gelişim Üniversitesi	4	2,0	Düzce Üniversitesi	1	0,5
Sakarya Üniversitesi	4	2,0	Işık Üniversitesi	1	0,5
Erciyes Üniversitesi	3	1,5	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	1	0,5
Beykent Üniversitesi	3	1,5	Ankara Hacı Bayram Veli Üni.	1	0,5
İstanbul Aydın Üniversitesi	3	1,5	Karabük Üniversitesi	1	0,5
İstanbul Okan Üniversitesi	3	1,5	Akdeniz Üniversitesi	1	0,5
Dokuz Eylül Üniversitesi	2	1,0	İzmir Demokrasi Üniversitesi	1	0,5
Mersin Üniversitesi	2	1,0	Bayburt Üniversitesi	1	0,5
Fatih Üniversitesi	2	1,0	İstanbul Sabahattin Zaim Üni.	1	0,5
Atatürk Üniversitesi	2	1,0	Karadeniz Teknik Üniversitesi	1	0,5

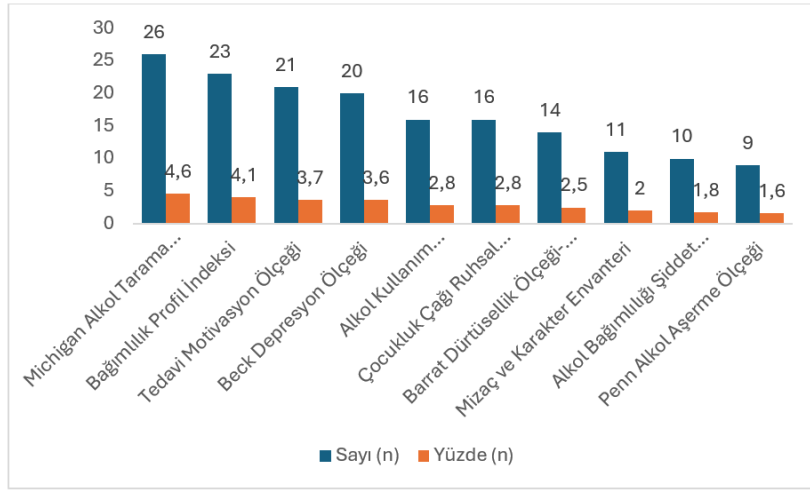
Tablo 3’te, üniversitelerde yapılan tezlerin dağılımı sunulmaktadır. En fazla tez, %13,0 oranıyla Ege Üniversitesi’nde yapılmıştır. Bunu %12,0 ile Üsküdar Üniversitesi ve %8,5 ile Ankara Üniversitesi takip etmektedir. Gazi Üniversitesi (%5,0) ve Hacettepe Üniversitesi (%4,5) diğer önde gelen kurumlardır. Bu veriler, belirli üniversitelerin tez çalışmalarında yoğunlaştığını, diğerlerinin ise daha az sayıda teze temsil edildiğini göstermektedir.

Tablo 4’te, tezlerin bölümlere göre dağılımını göstermektedir. En fazla tez, %37,0 oranıyla psikiyatri alanında gerçekleştirilmiştir. Bunu %35,0 ile psikoloji izlemektedir. Bulgular hemşirelik, adli tıp, biyoloji, sosyal hizmet gibi bölümlerde de alkol bağımlılığı konusunun çalışıldığını ortaya koymuştur.

Grafik 2’de en sık kullanılan ilk 10 ölçek sunulmaktadır.

En yaygın kullanılan ölçek, %4,6 oranıyla “Michigan Alkol Tarama Ölçeği”dir, ardından %4,1 ile “Bağımlılık Profil İndeksi” ve %3,7 ile “Tedavi Motivasyon Ölçeği” gelmektedir. “Beck Depresyon Ölçeği” (%3,6) ve “Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi” (%2,8) de sık kullanılan diğer ölçeklerdir. Analize ise 9 ve daha fazla tekrar eden ölçekler dahil edilmiştir. 6 ölçek 6 kez; 5 ölçek 3 kez; 4 ölçek 5 kez; 13 ölçek 3 kez; 33 ölçek 2 kez; 208 ölçek ise 1 kez tekrar etmektedir (n=388, %70,5).

Tablo 5, tezlerde kullanılan ölçek sayısının dağılımını göstermektedir. Tezlerde minimum 1, maksimum 17 ölçek kullanıldığı tespit edilmiştir. Çoğunlukla tezlerde 3 ölçek (%27,9) kullanılmış olup, bunu 2 ölçek (%21,3) ve 4 ölçek (%20,3) takip etmektedir. Veriler tezlerin büyük bir kısmının (%85,7) 1 ila 4 arasında ölçek kullandığını göstermektedir.

Grafik 2. Tezlerde en sık kullanılan ilk 10 ölçeğe ilişkin bilgiler

Tablo 4: Tezlerin yayımlandığı bölümlere ilişkin bulgular

Bölüm	Sayı (n)	Yüzde (%)
Psikiyatri	74	37,0
Psikoloji	70	35,0
Hemşirelik	13	6,5
Diğer ¹	13	6,5
Adli Tıp	7	3,5
Biyoloji	4	2,0
Sosyal Hizmet	4	2,0
Biyokimya	3	1,5
Genetik	3	1,5
Madde bağımlılığı	3	1,5
Halk Sağlığı	2	1,0
Sağlık Kurumları Yönetimi	2	1,0
Spor	2	1,0
Toplam	200	100

¹ Fizyoloji, kadın hastalıkları ve doğum, göz hastalıkları, kardiyoloji, biyoistatistik, hukuk, bağımlılık danışmanlığı ve rehabilitasyon, sosyoloji, aile hekimliği, kriminalistik, farmasötik toksikoloji, din, nöroşirürji bölümlerinde 1 adet tez mevcuttur.

Tablo 5: Tezlerde kullanılan ölçek sayılarına ilişkin bilgiler

Tezlerde kullanılan ölçek sayıları	Sayı (n)	Yüzde (%)
1	32	16,2
2	42	21,3
3	55	27,9
4	40	20,3
5	11	5,6
6	3	1,5
7	7	3,6
8	2	1,0
9	1	0,5
10	1	0,5
11	1	0,5
15	1	0,5
17	1	0,5

Çalışmaların yapılmış olduğu bölüme göre dağılımı incelendiğinde ise %37 ile ilk sırada psikiyatri bölümünün yer aldığı belirlenmiştir. AKB psikiyatrik ve biyolojik sorunlarla sonuçlanan bir bozukluktur (31). Çalışmalarda psikiyatrinin ilk sırada olması AKB'nin tıbbi müdahale ve terapötik yönünün öncelikle ele alındığını yansıtmaktadır. Ardından psikoloji ve hemşirelik bölümlerindeki çalışmaların bunu takip etmesi sorunların davranış ve bakımla ilişkili yönünün ele alınmasından kaynaklı olabileceğini göstermektedir. Bunların yanında farklı disiplinler olan adli tıp, biyoloji ve sosyal hizmet gibi bölümlerinde konuya yönelik çalışmaların yapılması, AKB'nin biyolojik, hukuki ve sosyal boyutlarıyla da ele alındığını ortaya koymaktadır. Fakat AKB'nin birey dışında aileler ve dolayısı ile toplumu ilgilendiren istenmeyen sonuçları vardır. Dolayısıyla farklı disiplinlerle ortaklaşa müdahaleler sorunun çok yönlü ele alınmasını kolaylaştırabilir (25).

Tezlerde kullanılan ölçüm araçlarının dağılımına bakıldığında, bağımlılık düzeyini ve profilini belirlemeye yönelik ölçme araçlarının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu ölçüm araçlarının kullanılma sebebi pek çok bölümde kullanılabilir geçerli ve güvenilir kaynak olmaları ile ilişkili olabilir. Akabinde ruhsal durumu değerlendirmeye yönelik ölçüm aracının sık kullanıldığı belirlenmiştir. AKB'ye eşlik edebilecek ruhsal değişimlerin anlaşılması, eşlik eden travmatik yaşam öykülerinin belirlenmesi ya da alkol kullanımına yatkınlığı artıran kişilik özelliklerinin belirlenmesi gibi amaçlar ölçüm aracının tercih edilmesinde etkin olmuş olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

AKB konusunda tez çalışmalarının incelendiği bu araştırma konuya yönelik araştırmacılara yol gösterici nitelik taşımaktadır. Tezlerin büyük kısmının psikiyatri, psikoloji ve hemşirelik gibi alanlarda yoğunlaştığı belirlendi. AKB sonuçları nedeniyle sosyal hizmet, biyoloji ve adli tıp gibi farklı disiplinlerinde çalışma alanına girmektedir. Bu bölümlerinde alana daha fazla katkı sunması teşvik edilebilir. Sosyal hizmet alanında AKB'nun toplumsal ve ekonomik etkileri, biyolojide bağımlılığın biyolojik yönü ve adli tıpta bağımlılığın adli yönü incelenebilir. Bu disiplinlerin katkıları, AKB'na yönelik kapsamlı çözümler geliştirilmesini sağlar. Bunun yanında farklı disiplinlerin bir arada çalışması, AKB'yi daha derinlemesine anlamayı ve yenilikçi çözümler geliştirmeyi mümkün kılabilir.

AKB ile ilgili yapılan tezlerin çoğunluğu kesitsel ve tanımlayıcı çalışmalardan oluşmaktaydı. Bu nedenle konuya ilişkin yapılan tezlerde, nitel ve boylamsal araştırmaların artırılması önerilir. Nitel çalışmalar, bireylerin bağımlılık sürecini daha iyi anlamamıza olanak tanıırken, boylamsal çalışmalar ise alkol kullanımının uzun vadeli etkilerini izleyerek daha etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesini sağlayabilir. Bu tür araştırmalar, alkol kullanım bozukluğuna dair derinlemesine bilgi edinmemize yardımcı olur ve daha sağlıklı çözümler sunar.

Pandemi nedeniyle AKB'ye yönelik çalışmalarda artış gözlenirken pandemi sonrası düşüş olması dikkat çekici bulgumuzdu. AKB'nin sonuçları ve uzun vadeli psikososyal etkilerinin anlaşılması için tez çalışmalarının artırılması önerilir.

AKB ile ilgili tez çalışmalarının Ege Üniversitesi, Üsküdar Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi gibi bağımlılık alanında uzmanlaşmış üniversitelerde yoğunlaştığı belirlendi. Bağımlılığı önleyici tedavi ve rehabilite edici merkezlerin ülke genelinde yaygınlaştırılması akademik alt yapıyı oluşturacağı gibi AKB konusuna yönelik çalışmaları da arttırabilir.

KAYNAKLAR

1. Donato S, Ray LA. Neurobiology and the treatment of alcohol use disorder: a review of the evidence base. *Subst Abuse Rehabil.* 2023;14(1):157–66. <https://doi.org/10.2147/SAR.S409943>
2. Aldemir E, Gönül AS. Alkol ve madde kullanım bozuklukları temel başvuru kitabı. 2nd ed. 2023.
3. Kranzler HR. Overview of alcohol use disorder. *Am J Psychiatry.* 2023;180(8):565–72. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.20230488>
4. Ramkissoon R, Shah VH. Alcohol Use Disorder and Alcohol-Associated Liver Disease. *Alcohol Res.* 2022;42(1):13. <https://doi.org/10.35946/arc.v42.1.13>
5. World Health Organization. Global status report on alcohol and health and treatment of substance use disorders. Geneva: World Health Organization; 2024.
6. Türkiye İstatistik Kurumu. Türkiye sağlık araştırması. 2023 Jun. Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747>
7. Shokirjonov A, AM G. What are the effects of alcohol on the body? In: *Proceedings of Scientific Conference on Multidisciplinary Studies.* 2023 Dec;2(12):318–25.
8. Zizzi A, Berri IM, Berri A, Occhipinti M, Escelsior A, Guglielmo R, et al. Psychological dimensions in alcohol use disorder: comparing active drinkers and abstinent patients. *Front Psychiatry.* 2024;15:1420508.
9. Ahmi A. *Bibliometric analysis for beginners.* UUM Press. 2022.
10. He T, Wu Z, Zhang X, Liu H, Wang Y, Jiang R, et al. A bibliometric analysis of research on the role of BDNF in depression and treatment. *Biomolecules.* 2022;12(10):1464.
11. Kantek F, Kurnaz H, Yeşilbaş H. Sağlık ve hemşirelik

- yönetimi dergisi'nin bibliyometrik analizi. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi. 2019;6(3):228–37.
12. Donthu N, Kumar S, Mukherjee D, Pandey N, Lim WM. How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *J Bus Res.* 2021;133:285–96.
  13. Tuncer M, Dikmen M, Vural M. Dijital oyun bağımlılığı, davranış problemleri ve akademik performans: bibliyometrik bir haritalama. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.* 2022;5(7):913–33.
  14. Candan F, Sağlam A, Şirin İ. Türkiye'de ekran bağımlılığı konusu ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Ulusal Eğitim Dergisi.* 2023;3(11):2240–57.
  15. Balcı EV, Tiryaki S, Karakuş M. “Sosyal medya bağımlılığı” ile ilgili çalışmaların incelenmesi: bir bibliyometrik analiz. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi.* 2024;6(1):84–92.
  16. Taş H, Erzincanlı Y. Teknoloji bağımlılığı-bilinçli farkındalık ilişkisi üzerine bibliyometrik bir analiz. *İnsan Hakları Eğitim ve Kültür Araştırmaları Dergisi.* 2023;1(2):45–56.
  17. Çiçek D, Kozak N. Anatolia: Turizm araştırmaları dergisi'nde yayımlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği.* 2012;26(4):734–56.
  18. Ellegaard O, Wallin JA. The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics.* 2015;105(3):1809–31.
  19. Liu Y, Rousseau R. Knowledge integration: Its meaning and measurement in bibliometrics and science and technology studies. *J Am Soc Inf Sci Technol.* 2012;63(3):479–89. <https://doi.org/10.1002/asi.21696>
  20. Zupic I, Čater T. Bibliometric methods in management and organization. *Organ Res Methods.* 2015;18(3):429–72. <https://doi.org/10.1177/1094428114562629>
  21. Moed HF. Citation analysis in research evaluation. *Springer Science & Business Media;* 2005:1–348. <https://doi.org/10.1007/b100411>
  22. Waltman L, van Eck NJ. A new methodology for constructing a publication-level classification system of science. *J Am Soc Inf Sci Technol.* 2012;63(12):2378–92. <https://doi.org/10.1002/asi.22748>
  23. Page MJ, Forbes A, Chau M, Green SE, McKenzie JE. Investigation of bias in meta-analyses due to selective inclusion of trial effect estimates: empirical study. *BMJ Open.* 2016;6(4):e011863.
  24. Nergiz H. Ergen ve gençlerde madde kullanımını ve bağımlılığını ele alan ulusal lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi.* 2018;6(16):29–56.
  25. Kadan G, Aysu B, Aral N. An examination of postgraduate theses written about drug addiction Madde bağımlılığına yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi.* 2019;21(Special Issue 1):12–22.
  26. Acar S, Kaylı DŞ. Türkiye'de bağımlılık alanında yapılmış nitel ve karma çalışmaların analizi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi.* 2021;3(1):37–47.
  27. Koçak Z, Harmancı H. Covid-19 Pandemi sürecinde ailede ruh sağlığı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 2020;5(5):183–207.
  28. Acar S, Demirci HB, Kaylı DŞ, Yazarbaş G. COVID-19 pandemisi sürecinde sigara ve alkol kullanan bireylerde travma sonrası stres bozukluğu semptomlarının incelenmesi. *Klinik Psikoloji Dergisi.* 2021;5(3):254–65.
  29. Semerci M, Acar B, Yaman ÖM. COVID-19 salgını sürecinde alkol ve madde bağımlılarının kullanım ve tedavi deneyimleri. *Bağımlılık Dergisi.* 2022;23(3):338–50.
  30. www.proquest.com/pqdtglobal/results/1BB8D230829944D6PQ/1?accountid=13654
  31. Şeker BÇ, Dinç M, Işık S, Ögel K. Incidence and Characteristics of Psychological Trauma in Alcohol and Substance Abuse Disorder. *Addicta Turk J Addict.* 2019;6(2):91–102.